

Μας ωφελεί όλους ο πλούτος των ολίγων;

Του Ζίγκμουντ Μπάουμαν (Μετάφραση της ομάδας Afterwords)

Μια πρόσφατη μελέτη από το Παγκόσμιο Ινστιτούτο για την Έρευνα της Οικονομικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου των Ηνωμένων Εθνών παρουσιάζει ότι το 1% των πιο πλούσιων ενηλίκων κατείχε μόνο του το 40% των παγκόσμιων περιουσιακών στοιχείων το 2000, και ότι το 10% των πιο πλουσίων έλεγχε το 85% του παγκόσμιου συνολικού πλούτου. Το κατώτερο ήμισυ του παγκόσμιου ενήλικου πληθυσμού κατείχε το 1% του παγκόσμιου πλούτου. [i] Αυτό δεν είναι τίποτα άλλο από ένα στιγμιότυπο μιας συνεχούς διαδικασίας... Όλο και πιο δυσάρεστα και χειρότερα από ποτέ εμφανίζονται καθημερινά τα νέα για την ισότητα των ανθρώπων καθώς και για την ποιότητα της ζωής όλων μας.

«Οι κοινωνικές ανισότητες θα έκαναν τους δημιουργούς των σύγχρονων ερευνητικών προγραμμάτων να ντρέπονται» – σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξαν οι Μισέλ Ροκάρ, Ντομινίκ Μπουργκ και Φλοράν Ογκανιέρ στο άρθρο τους «Human species, endangered» («Το ανθρώπινο είδος υπό εξαφάνιση»), το οποίο συνέγραψαν και δημοσίευσαν στην εφημερίδα *Le Monde* στις 3 Απριλίου του 2011. Στην εποχή του Διαφωτισμού, την περίοδο των Φράνσις Μπέικον, Ντεκάρτ ή ακόμα και του Χέγκελ, το βιοτικό επίπεδο σε κανένα μέρος της γης δεν ήταν ποτέ διπλάσιο σε σχέση με την πιο φτωχή της περιοχή. Σήμερα, η πιο πλούσια χώρα, το Κατάρ, καυχιέται ότι το κατά κεφαλήν εισόδημά της είναι 428 φορές υψηλότερο από την πιο φτωχή, την Ζιμπάμπουε. Και αυτές, ας μην ξεχνάμε, ότι είναι συγκρίσεις κατά μέσο όρο – και παρόμοιες με τη αστεία συνταγή για πατέ κρέας λαγού και αλόγου: πάρε ένα λαγό και ένα άλογο...

Η επίμονη διατήρηση της φτώχειας του πλανήτη μέσα στη δίνη της οικονομικής ανάπτυξης του φονταμενταλισμού είναι αρκετή, έτσι ώστε να κάνει τους ανθρώπους να σκεφτούν τις άμεσες όσο και τις παράπλευρες απώλειες αυτής της κατανομής του πλούτου. Το όλο και πιο βαθύ χάσμα που χωρίζει τους φτωχούς και με λιγότερες προοπτικές ανθρώπους από εκείνους που είναι εύποροι, αισιόδοξοι, γεμάτοι αυτοπεποίθηση και ζωηράδα – μια βαθειά άβυσσος που μόνο οι πιο μυώδη και σχεδόν ασυνείδητοι πεζοπόροι μπορούν να την ανεβούν – είναι ένας προφανής λόγος να το αναλογιστούμε σοβαρά. Όπως επέστησαν την προσοχή οι συγγραφείς του παρατεθειμένου άρθρου, το πρωτεύον θύμα της εντεινόμενης ανισότητας θα είναι η δημοκρατία – τα όλο και περισσότερο δυσεύρετα, σπάνια και δυσπρόσιτα εργαλεία της επιβίωσης και της αποδεκτής ζωής γίνονται αντικείμενο ενός αμείλικτου ανταγωνισμού (ίσως και πολέμων) ανάμεσα στους ενισχυμένους οικονομικά και στους εγκαταλελειμμένους και χωρίς βοήθεια άπορους.

Έτσι, μια από τις πιο βασικές ηθικές αιτιολογήσεις για την οικονομία της ελεύθερης αγοράς, ότι δηλαδή η επιδίωξη του ατομικού κέρδους είναι επίσης ο καλύτερος μηχανισμός για την επιδίωξη του κοινού οφέλους, έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση και έχει διαψευστεί. Τις δυο δεκαετίες πριν από την αρχή της τελευταίας οικονομικής κρίσης, στο μεγαλύτερο μέρος των κρατών του Ο.Ο.Σ.Α (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) το πραγματικό εισόδημα των νοικοκυριών για το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού αυξήθηκε πολύ πιο γρήγορα από ότι για το φτωχότερο 10%. Σε κάποιες χώρες, τα πραγματικά εισοδήματα εκείνων που βρίσκονται στο κατώτερο σημείο έχουν στην πραγματικότητα μειωθεί. Επομένως, οι εισοδηματικές διαφορές έχουν αυξηθεί σημαντικά. «Στις ΗΠΑ το μέσο εισόδημα του πλουσιότερου 10% είναι πλέον 14 φορές του φτωχότερου 10%» – αισθάνεται υποχρεωμένος να παραδεχθεί ο Τζέρεμι Γουόρνερ, βοηθός αρχισυντάκτη της *Ντέιλι Τέλεγραφ*, μία από τις εφημερίδες που εδώ και πολύ καιρό εκφράζουν τον ενθουσιασμό τους για την επιδεξιότητα και πρόοδο του «αόρατου χεριού» της αγοράς, την

οποία εμπιστεύονται εξίσου και οι συντάκτες και οι συνδρομητές για να δώσουν λύση σε όσα πιο πολλά (αν όχι στα περισσότερα) προβλήματα δημιουργούνται από τις αγορές. Και προσθέτει: «Η αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας, η οποία προφανώς είναι ανεπιθύμητη από κοινωνική άποψη, δεν έχει απαραίτητα μεγάλη σημασία, εάν όλοι γίνονται ταυτόχρονα πλουσιότεροι. Όταν όμως οι περισσότερες ανταμοιβές της οικονομικής προόδου πηγαίνουν σε ένα συγκριτικά μικρό αριθμό, που είναι ήδη υψηλόμισθος, πράγμα που συμβαίνει στην πράξη, σαφώς θα αποτελέσει πρόβλημα». [ii]

Αυτή η ομολογία, που διατυπώνεται προσεκτικά και απρόθυμα και που είναι εν μέρει αληθής, φτάνει στο αποκορύφωμα μιας πληθώρας από αποτελέσματα έρευνας και επίσημα στατιστικά στοιχεία καταγράφοντας την ολοένα αυξανόμενη απόσταση που χωρίζει αυτούς που βρίσκονται στην κορυφή με αυτούς που βρίσκονται στη βάση της κοινωνικής ιεραρχίας. Σε έντονη αντίθεση με τις δηλώσεις των πολιτικών, που αποσκοπούν στο να ανακυκλωθούν σε πεποιθήσεις του λαού – η οποίες δεν εξετάζονται πλέον, δεν διερωτώνται και ελέγχονται – ο πλούτος που συγκεντρώνεται στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας έχει αποτύχει να «διαχυθεί προς τα κάτω» μέσω των μηχανισμών της αγοράς και να κάνει τους υπόλοιπους από εμάς πιο πλούσιους ή να αισθανόμαστε πιο ασφαλείς και πιο αισιόδοξοι για το μέλλον το δικό μας και των παιδιών μας, ή πιο χαρούμενοι...

Στην ανθρώπινη ιστορία, η ανισότητα με την πασιφανή τάση της για εκτεταμένη και ταχεία αυτοαναπαραγωγή δεν είναι κάτι καινούργιο. Πρόσφατα το μακροχρόνιο πρόβλημα της ανισότητας, οι αιτίες και οι συνέπειές της έχουν επανέλθει στο επίκεντρο της δημοσιότητας και έχει γίνει αντικείμενο έντονων συζητήσεων και αποκαλυπτικών δεδομένων.

Το πιο σημαντικό σε αυτά τα δεδομένα είναι η ανακάλυψη, ή ακόμα καλύτερα η κάπως καθυστερημένη συνειδητοποίηση, ότι το «μεγάλο χάσμα» στις αμερικανικές, βρετανικές και σε πολλές άλλες κοινωνίες «είναι πλέον μικρότερο ανάμεσα στη ανώτερη, στη μεσαία και στην κατώτερη κοινωνική τάξη, από ό, τι ανάμεσα στη μικροσκοπική ομάδα της ελίτ της κοινωνίας και σχεδόν σε όλους τους υπόλοιπους. [iii] Για παράδειγμα, «ο αριθμός των δισεκατομμυριούχων στις ΗΠΑ πολλαπλασιάστηκε 40 φορές 25 χρόνια μέχρι και το 2007 – ενώ ο συνολικός πλούτος των 400 πιο πλούσιων Αμερικανών αυξήθηκε από τα \$169 στα \$1500 δισεκατομμύρια». Μετά το 2007, κατά τη διάρκεια της πιστωτικής κατάρρευσης, η οποία είχε ως επακόλουθα την οικονομική ύφεση και την αύξηση της ανεργίας, η τάση απέκτησε ένα πραγματικά αυξανόμενο ρυθμό: αντί να έχει τον ίδιο αντίκτυπο στον καθένα όπως ήταν αναμενόμενο και είχε περιγραφεί, η κοινωνική μάστιγα ήταν σκληρή και επιλεκτική όσον αφορά την κατανομή των πληγμάτων της: το 2011, ο αριθμός των δισεκατομμυριούχων στις ΗΠΑ έφτασε σε ιστορικό ρεκόρ μέχρι σήμερα στους 1210, ενώ το 2010, ο συνδυασμένος πλούτος αυξήθηκε από \$3,500 το 2007 στα \$4,500 δισεκατομμύρια.

«Το 1990, κάποιος χρειαζόταν περιουσία περίπου £50 εκατομμυρίων για να μπει στον κατάλογο με τους 200 πιο πλούσιους κατοίκους στην Βρετανία, ο οποίος δημοσιευόταν κάθε χρόνο στην Σάντεϊ Τάιμς. Από το 2008, αυτός ο αριθμός έχει εκτοξευθεί στα £430 εκατομμύρια. Πρόκειται για μια σχεδόν εννεαπλάσια αύξηση». [iv] Συνολικά, «ο συνδυασμένος πλούτος των 1000 πιο πλούσιων ανθρώπων παγκοσμίως είναι σχεδόν ο διπλάσιος από τα 2,5 εκατομμύρια πλούτου των πιο φτωχών». Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Ινστιτούτο Οικονομικής Ανάπτυξης με έδρα το Ελσίνκι, το πιο πλούσιο 1% του παγκόσμιου πληθυσμού είναι σήμερα σχεδόν 2000 φορές πλουσιότερο από ότι το 50% της βάσης της κοινωνικής ιεραρχίας. [v] Συγκρίνοντας πρόσφατα διαθέσιμες εκτιμήσεις σχετικά με την παγκόσμια ανισότητα, ο Ντανίλο Ζόλο [vi] κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «με ελάχιστα

στοιχεία μπορεί να επιβεβαιωθεί ότι ο ήλιος δύνει προς την Εποχή των Δικαιωμάτων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας εκτιμά ότι τα τρία εκατομμύρια ανθρώπων ζουν στις μέρες μας κάτω από το όριο της φτώχειας, που καθορίζεται στο ποσό των δύο δολαρίων ημερησίως. Το 1998, ο Τζον Γκάλμπρεϊθ, στον πρόλογο της Έκθεσης για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών, τεκμηρίωσε ότι το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού είχε το μονοπώλιο του 86% όλων των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονταν σε όλο τον κόσμο, ενώ το 20% των πιο φτωχών καταναλώνει μόνο το 1,3%. Σήμερα, σχεδόν μετά από 15 χρόνια, αυτά τα ποσοστά οδεύουν από το κακό στο χειρότερο: το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού καταναλώνει το 90% των παραγόμενων προϊόντων, ενώ το φτωχότερο 20% καταναλώνει το 1%. Εκτιμάται επίσης ότι το 40% του παγκόσμιου πλούτου ανήκει στο 1% του παγκόσμιου πληθυσμού, εφόσον οι πόροι των 20 πιο πλούσιων ανθρώπων στον κόσμο ισοδυναμούν με εκείνους που έχουν δισεκατομμύρια άποροι.

Δέκα χρόνια πριν, ο Γκλεν Φάιρμπο [vii] επεσήμανε ότι η μακροχρόνια τάση της παγκόσμιας ανισότητας έδειχνε κάποια σημάδια αντιστροφής— από την αύξηση της ανισότητας στα κράτη και τη σταθερή ή μειωμένη ανισότητα μεταξύ των κρατών στην μείωση της ανισότητας στα κράτη και στην αύξηση της ανισότητας μέσα σε αυτά. Ενώ οι «αναπτυσσόμενες» ή «αναδυόμενες» εθνικές οικονομίες πέτυχαν μια μαζική εισροή κεφαλαίων από την αναζήτησή τους για νέο γρήγορο κέρδος υποσχόμενες «παρθένα εδάφη», κατοικημένα από φθηνό και υπάκουο εργατικό δυναμικό, το οποίο δεν είχε μολυνθεί από το μικρόβιο του καταναλωτισμού και ήταν έτοιμο να εργαστεί παίρνοντας το βασικό μισθό για την επιβίωσή του – οι χώροι εργασίας στις αναπτυσσόμενες οικονομίες εξαφανίζονταν με μεγάλη ταχύτητα αφήνοντας το τοπικό εργατικό δυναμικό σε μια υποβαθμισμένη διαπραγματευτική θέση. Δέκα χρόνια αργότερα, ο Φρανσουά Μπουργκκινιόν [viii] κατέληξε ότι εάν η παγκόσμια ανισότητα (ανάμεσα στις εθνικές οικονομίες) συνεχίζει να μειώνεται υπολογίζοντας το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα, η απόσταση μεταξύ των πιο πλούσιων και πιο φτωχών εθνικών οικονομιών θα συνεχίσει να μεγαλώνει και οι εισοδηματικές διαφορές στο εσωτερικό των χωρών θα συνεχίσουν να αυξάνονται.

Στην συνέντευξη που έδωσε στους Μονίκ Αλτάν και Ρότζερ Πολ Ντρουά [ix] ο οικονομολόγος και βραβευμένος με το βραβείο Γκονκούρ νομπελίστας Ερίκ Ορσενά συνόψισε ότι όλα αυτά και πολλά άλλα παρόμοια στατιστικά στοιχεία αλλάζουν. Επιπλέον, υποστήριζε ότι οι καινούργιες μεταβολές ωφελούσαν μόνο μια μικρή μειονότητα του παγκόσμιου πληθυσμού. Η πραγματική κλίμακα δεν θα μας διευκόλυνε να περιορίσουμε την ανάλυσή μας, όπως συνηθίζαμε να κάνουμε πριν από μια δεκαετία, στα κατά μέσο όρο κέρδη του πλουσιότερου 10%. Για να κατανοήσει κάποιος τον μηχανισμό της σημερινής συνεχούς μεταβολής (ανεξάρτητα από την «κυκλική φάση»), χρειάζεται να εστιάσει στο πλουσιότερο 1%, ίσως ακόμα και στο 0,1%. Εάν δεν μπορέσει να το κάνει, τότε θα χάσει τον πραγματικό αντίκτυπο της αλλαγής, η οποία περιλαμβάνει την αποδόμηση της μεσαίας τάξης στην νέα τάξη του «πρεκαριάτου».

Αυτή η πρόταση έχει επιβεβαιωθεί από κάθε μελέτη, είτε αυτή βασίζεται στη χώρα καταγωγής του ερευνητή είτε προέρχεται από οπουδήποτε αλλού. Ωστόσο, όλες οι μελέτες συμφωνούν σε ένα άλλο σημείο: σχεδόν παντού στο κόσμο της ανισότητας το οτιδήποτε μεγαλώνει πολύ γρήγορα και αυτό σημαίνει ότι οι πλούσιοι, οι πραγματικά πολύ πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι, ενώ οι φτωχοί, οι πραγματικά πολύ φτωχοί γίνονται φτωχότεροι – πιο σίγουρα σε ένα σχετικό αλλά αυξανόμενο αριθμό περιπτώσεων με απόλυτους όρους. Επιπλέον: οι άνθρωποι που είναι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι μόνο και μόνο επειδή είναι πλούσιοι. Οι άνθρωποι που είναι φτωχοί γίνονται φτωχότεροι μόνο και μόνο επειδή είναι

φτωχοί. Στις μέρες μας, η ανισότητα συνεχίζει να εντείνεται από τη δική της λογική και τη δική της ορμή. Δεν χρειάζεται κάποια βοήθεια ή κάποιο ώθηση από έξω – κανένα εξωτερικό ερέθισμα, καμία πίεση, καμία προτροπή. Σήμερα η κοινωνική ανισότητα φαίνεται να πλησιάζει όλο και περισσότερο στο να γίνει το πρώτο *perpetuum mobile* (αικίνητο) στην ιστορία, το οποίο οι άνθρωποι, ύστερα από αμέτρητες αποτυχημένες προσπάθειες, έχουν εντέλει κατορθώσει να επινοήσουν και να θέσουν σε κίνηση. Αυτό είναι το δεύτερο από τα δεδομένα που μας υποχρεώνει να δούμε την κοινωνική ανισότητα από νέα διαφορετική σκοπιά.

Ήδη από το 1979, η μελέτη του Κάρνεγκι [x] έδειξε ξεκάθαρα ότι πολλά στοιχεία ήταν διαθέσιμα και προτεινόταν εκείνη την περίοδο, και ότι σύμφωνα με την κοινή πείρα ζωής επιβεβαιωνόταν καθημερινά: ότι το μέλλον κάθε παιδιού καθοριζόταν κατά κύριο λόγο από την κοινωνική κατάσταση του παιδιού, από το γεωγραφικό τόπο γέννησής του και από τη θέση των γονιών του στην κοινωνία που γεννήθηκε – και όχι από το μυαλό του, τα ταλέντα του, τα επιτεύγματα του ή την αφοσίωσή του. Ο γιος ενός δικηγόρου μιας μεγάλης εταιρίας είχε 27 φορές περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας από το γιο ενός μη σταθερού εργαζόμενου που δούλευε σε μια πιο δευτερεύων εταιρία (και οι δυο γιοι κάθονταν στο ίδιο θρανίο στην ίδια τάξη, ήταν εξίσου ικανοί, διάβαζαν με την ίδια αφοσίωση και περηφανεύονταν για την ίδια ιδιοφυΐα τους). Στην ηλικία των 40 χρονών, ο πρώτος θα έπαιρνε μισθό που θα τον τοποθετούσε στο 10% των πιο πλούσιων ανθρώπων της χώρας, σε αντίθεση με το συμμαθητή του που θα είχε μία στις οχτώ ευκαιρίες για να παίρνει έστω ένα μέσο εισόδημα. Περίπου τρεις δεκαετίες αργότερα, το 2007, η κατάσταση επιδεινώθηκε περισσότερο – το χάσμα επεκτάθηκε και διευρύνθηκε και για πρώτη φορά δεν υπήρχε η δυνατότητα να γεφυρωθεί. Σύμφωνα με μια μελέτη του Γραφείου του Κογκρέσου (Congressional Office Bureau), ο πλούτος του 1% των πιο πλούσιων Αμερικανών είναι συνολικά \$16.8 τρισεκατομμύρια, δύο τρισεκατομμύρια παραπάνω από το συνδυασμένο πλούτο του 90% της κατώτερης τάξης του πληθυσμού. Σύμφωνα με το Center for American Progress (Κέντρο για την Αμερικανική Ανάπτυξη), κατά τη διάρκεια αυτών των τριών δεκαετιών το μέσο εισόδημα του 50% των Αμερικανών της κατώτερης τάξης αυξήθηκε κατά 6% – ενώ το εισόδημα του 1% της ανώτερης τάξης αυξήθηκε κατά 229%.

Το 1960, το μέσο εισόδημα κατόπιν φορολογίας για τα ανώτερα διοικητικά στελέχη στις μεγαλύτερες εταιρίες των ΗΠΑ ήταν 12 φορές μεγαλύτερο από ότι το μέσο εισόδημα των εργαζομένων. Από το 1974, οι μισθοί και τα προνόμια των διευθυνόντων συμβούλων αυξήθηκαν περίπου 35 φορές σε σχέση με τις απολαβές των εργαζομένων της εταιρίας. Το 1980 οι μισθοί των διευθυνόντων συμβούλων ήταν κατά μέσο όρο 42 φορές πιο υψηλοί από τους μισθούς που έπαιρνε ο μέσος εργαζόμενος και δέκα χρόνια αργότερα διπλασιάστηκε στις 84 φορές. Αλλά τότε, γύρω στο 1980, η ανισότητα άρχισε να επιταχύνεται ραγδαία. Από τα μέσα της δεκαετίας του 90, σύμφωνα με το περιοδικό Μπίζνες Γουίκ (Business Week), ο συντελεστής ήταν ήδη 135 φορές μεγαλύτερος. Το 1999 είχε φτάσει στο τετρακοσιαπλάσιο επίπεδο και το 2000 αυξήθηκε ξανά στις 531 φορές. Και αυτοί είναι κάποιοι από τους ταχέως αυξανόμενους αριθμούς παρόμοιων πραγματικών περιστατικών (“facts of the matter”) και στατιστικών στοιχείων στην προσπάθεια τους να τους κατανοήσουν, να τους προσδιορίσουν σε ποσότητα και να τους καταμετρήσουν. Κάποιος μπορεί να συνεχίσει επί άοριστον να καθορίζει την τιμή τους, εφόσον εμφανίζονται συνεχώς νέα στατιστικά στοιχεία, τα οποία κάθε επιτυχημένη έρευνα προσθέτει στην ήδη συσσωρευμένη μάζα.

Ποιες είναι όμως οι κοινωνικές πραγματικότητες, στις οποίες αναφέρονται αυτά τα αριθμητικά στοιχεία;

Ο Τζόζεφ Στίγκλιτς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αποκαλύψεις που έφεραν δραματικά αποτελέσματα των δύο ή τριών εύλογα πιο επιτυχημένων δεκαετιών στην σειρά στην ιστορία του καπιταλισμού, που προηγήθηκαν της πιστωτικής κατάρρευσης το 2007 και της κατάθλιψης που ακολούθησε: η ανισότητα πάντα δικαιολογούταν με βάση το γεγονός ότι αυτοί που βρίσκονταν στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας συνέβαλλαν περισσότερο στην οικονομία, έχοντας το ρόλο «δημιουργών θέσεων απασχόλησης» – αλλά «έπειτα ήρθε το 2008 και 2009, και κάποιος μπορούσε να καταλάβει ότι αυτοί οι άνθρωποι που είχαν οδηγήσει την οικονομία στο χείλος της καταστροφής αποχωρούσαν με εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια». Προφανώς, δεν μπορούσε να δικαιολογήσει εκείνη την περίοδο τις αμοιβές όσον αφορά τη συνεισφορά των δικαιούχων τους στην κοινωνία. Σε αυτό που συνέβαλλαν ουσιαστικά οι τελευταίοι δεν ήταν οι καινούργιες δουλειές, αλλά η προέκταση μιας σειράς από «περιττούς ανθρώπους» (όπως έχουν μετονομαστεί οι άνεργοι σήμερα – όχι χωρίς βάσιμους λόγους). Στο τελευταίο του βιβλίο *The Price of Inequality* (Το τίμημα της ανισότητας) (WW Norton & Company 2012), ο Στίγκλιτς συμπεραίνει ότι οι ΗΠΑ έχουν γίνει η χώρα «στην οποία οι πλούσιοι μένουν σε γκέτα κλειστής κοινωνίας, στέλνουν τα παιδιά τους σε ακριβά σχολεία και έχουν πρόσβαση σε πρώτης τάξεως ιατρική φροντίδα. Στο μεταξύ, οι υπόλοιποι ζουν σε ένα κόσμο που χαρακτηρίζεται από ανασφάλεια, από την καλύτερη προσπάθεια για μέτρια εκπαίδευση και από περιορισμένη ιατρική περίθαλψη». Αυτή είναι η εικόνα των δύο κόσμων – με ελάχιστες επαφές ή κοινά σημεία μεταξύ τους και επίσης με την επικοινωνία μεταξύ τους να είναι ανύπαρκτη (στις ΗΠΑ όπως και στην Βρετανία, οι οικογένειες έχουν ξεκινήσει να αποταμιεύουν ένα μεγάλο μέρος από το μισθό τους για να καλύψουν το κόστος ζωής τους, και να μείνουν γεωγραφικά και κοινωνικά μακριά, “όσο πιο μακριά τόσο το καλύτερο, από τους «άλλους ανθρώπους» και πιο συγκεκριμένα από τους φτωχούς).

Στην έντονη και έξοχη ζωτομία της ισχύουσας κατάστασης της ανισότητας, ο Ντάνιελ Ντόρλινγκ, καθηγητής της Ανθρώπινης Γεωγραφίας [xi] στο Πανεπιστήμιο του Σέφιλντ, δίνει σάρκα στα οστά της σκελετικής σύνθεσης του Στίγκλιτς – ενώ μεταφέρει ταυτόχρονα τη γωνία προοπτικής από τη μία χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο: το φτωχότερο 10% του παγκόσμιου πληθυσμού συνήθως πεινάει. Το πλουσιότερο 10% δεν μπορεί να θυμηθεί ούτε μια στιγμή πείνας στην ιστορία της οικογένειάς του. Το φτωχότερο 10% μπορεί να εξασφαλίσει μόνο την πιο βασική εκπαίδευση για τα παιδιά του, ενώ το πλουσιότερο 10% ανησυχεί για το αν θα πληρώσει αρκετά δίδακτρα, έτσι ώστε τα παιδιά του να συναναστρέφονται μόνο με τους αποκαλούμενους «ισάξιους» και «καλύτερους» τους και έχει επιπλέον το φόβο της συναναστροφής των παιδιών του με «άλλα παιδιά». Το φτωχότερο 10% μένει σχεδόν πάντα σε μέρη όπου δεν υπάρχει ούτε κοινωνική ασφάλιση ούτε επίδομα ανεργίας. Το πλουσιότερο 10% δεν μπορεί να φανταστεί τον εαυτό του να προσπαθεί να ζήσει μόνο με αυτά τα οφέλη. Το φτωχότερο 10% μπορεί να εξασφαλίσει μόνο καθημερινή απασχόληση στην πόλη ή είναι χωριάτες σε αγροτικές περιοχές, ενώ το πλουσιότερο 10% δεν μπορεί να διανοηθεί να μην έχει εξασφαλισμένο μηνιαίο μισθό. Πέρα από αυτά, η ανώτερη κλάση, οι πλουσιότεροι όλων, δε μπορούν να διανοηθούν το να ζουν με μισθό και όχι με εισόδημα που προέρχεται από τους τόκους που παράγει ο πλούτος τους.

Και καταλήγει: «Καθώς οι άνθρωποι πολώνονται γεωγραφικά, αρχίζουν να γνωρίζουν όλο και λιγότερα ο ένας για τον άλλον και να φαντάζονται όλο και περισσότερα». . . Ενώ στην πιο πρόσφατη αναφορά του με τον τίτλο «*Inequality: the real cause of our economic woes*» [xii] (Ανισότητα: η πραγματική αιτία των οικονομικών μας συμφορών), ο Στιούαρτ Λάνσεϊ στρατεύεται με τις ετυμηγορίες των Στίγκλιτς και Ντόρλινγκ ότι το στηριζόμενο από την εξουσία δόγμα που αναγνωρίζει στους πλούσιους ότι προσφέρουν κοινωνικό έργο με το να γίνονται πλουσιότεροι δεν είναι παρά μια μίξη ενός εσκεμμένου ψέματος με μια ηθική

εθελουφλία: σύμφωνα με την οικονομική ορθοδοξία, μια μεγάλη δόση ανισότητας οδηγεί σε πιο αποτελεσματικές και ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες. Αυτό συμβαίνει, διότι υψηλότερες αμοιβές και χαμηλότεροι φόροι στην κορυφή, όπως υποστηρίζεται, δίνουν ώθηση στην επιχειρηματικότητα και παράγουν μια μεγαλύτερη οικονομική πίτα.

Απέδωσε λοιπόν καρπούς το 30ετές πείραμα εκτίναξης της ανισότητας; Τα στοιχεία δείχνουν πως όχι. Το χάσμα πλούτου έχει διευρυνθεί, ωστόσο χωρίς την υποσχόμενη οικονομική πρόοδο. Από το 1980 τα ποσοστά ανάπτυξης και παραγωγικότητας του Η.Β. μειώθηκαν κατά το ένα τρίτο και η ανεργία είναι πέντε φορές μεγαλύτερη απ' ό,τι στην πιο ισότιμη μεταπολεμική εποχή. Οι τρεις περίοδοι ύφεσης μετά το 1980 ήταν βαθύτερες και μεγαλύτερες σε διάρκεια από αυτές των δεκαετιών του 1950 και 1960, με κορύφωση την κρίση των τελευταίων τεσσάρων ετών. Το κύριο αποτέλεσμα του πειράματος μετά το 1980 είναι μια οικονομία περισσότερο πολωμένη και επιρρεπής στην κρίση.

Σημειώνοντας ότι «οι μειωμένοι μισθοί στερούν τη ζήτηση από τις οικονομίες που εξαρτώνται άμεσα από τις δαπάνες του καταναλωτή» και πράγματι «οι καταναλωτικές κοινωνίες χάνουν την ικανότητά τους να καταναλώνουν» κι ότι «η συγκέντρωση των διαδικασιών ανάπτυξης στα χέρια μιας μικρής παγκόσμιας οικονομικής ελίτ οδηγεί σε επενδυτικές φούσκες», ο Λάνσεϊ οδηγείται στο αναπόφευκτο συμπέρασμα: η σκληρή πραγματικότητα της κοινωνικής ανισότητας είναι κακή για όλους ή σχεδόν όλους μέσα σε μια κοινωνία. Και αρθρώνει μια πρόταση που θα έπρεπε, ωστόσο δεν το έχει κάνει ακόμα, να ακολουθεί μια τέτοια ετυμηγορία: «το κεντρικό δίδαγμα των 30 τελευταίων ετών είναι ότι το οικονομικό μοντέλο που επιτρέπει στα πλουσιότερα μέλη μια κοινωνίας να συσσωρεύουν όλο και μεγαλύτερο κομμάτι από την πίτα στο τέλος θα αυτοκαταστραφεί. Είναι ένα μάθημα που, όπως φαίνεται πρέπει να πάρουμε».

Χρειαζόμαστε και πρέπει να πάρουμε αυτό το μάθημα, μην τυχόν φτάσουμε στο σημείο από όπου δεν έχει γυρισμό: τη στιγμή όπου το τρέχον «οικονομικό μοντέλο», αφού μας έχει δώσει όλα τα σημάδια της επερχόμενης καταστροφής ενώ ταυτόχρονα αδυνατεί να ελκύσει την προσοχή μας και να μας παρακινήσει να λάβουμε δράση, εκπληρώσει την εν δυνάμει αυτοκαταστροφή του. Οι Ρίτσαρντ Γουίλκινσον και Κέιτ Πίκετ, συγγραφείς οι ίδιοι μιας κατατοπιστικής μελέτης *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better* (Το αλφάδι: Γιατί οι πιο ισότιμες κοινωνίες τα πηγαίνουν σχεδόν πάντα καλύτερα) (Allen Lane 2009), επισημαίνουν στο από κοινού τους έργο "Foreword" στο βιβλίο του Ντόρλινγκ ότι η πεποίθηση ότι «το να αμείβονται οι πλούσιοι με τεράστιους μισθούς και μπόνους» είναι δίκαιο λόγω των «σπάνιων ταλέντων τους» που «ωφελούν την υπόλοιπη κοινωνία» είναι ένα εξόφθαλμο ψέμα. Ένα ψέμα που μπορούμε να καταπιούμε με αυτοκυριαρχία μόνο με δική μας ευθύνη και, εν τέλει, εις βάρος της δικής μας αυτοκαταστροφής.

Από την εμφάνιση της έρευνας των Γουίλκινσον και Πίκετ, στοιχεία σχετικά με τις επιβλαβείς και συχνά ολέθριες επιπτώσεις των υψηλών και ολοένα αυξανόμενων επιπέδων ανισότητας πάνω στις παθογένειες της ανθρώπινης συνύπαρξης και η οξύτητα των κοινωνικών προβλημάτων προκύπτουν διαρκώς. Η συσχέτιση μεταξύ υψηλών επιπέδων οικονομικής ανισότητας και του αυξανόμενου όγκου κοινωνικών παθογενειών έχει μέχρι στιγμής γίνει ευρέως αποδεκτή. Ένας αυξανόμενος αριθμός ερευνητών κι αναλυτών επισημαίνουν, ωστόσο, ότι εκτός από τον αρνητικό αντίκτυπο που έχει στην ποιότητα ζωής, η ανισότητα έχει και δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομική απόδοση. Αντί να την τονώσει, την κρατάει χαμηλά. Στην έρευνα που ήδη αναφέρθηκε ο Μπεργκινιόν συγκεντρώνει μερικές από τις αιτίες του τελευταίου αυτού φαινομένου, όπως για παράδειγμα τη στέρηση

πρόσβασης από τους εν δυνάμει επιχειρηματίες στα τραπεζικά δάνεια λόγω της έλλειψης εγγυήσεων που απαιτούν οι πιστωτές ή το αυξανόμενο κόστος εκπαίδευσης που στερεί από τους ταλαντούχους νέους την ευκαιρία να αποκτήσουν τα προσόντα που πρέπει να αναπτύξουν και να εξασκήσουν τις ικανότητές τους. Προσθέτει σε αυτά τις αρνητικές επιπτώσεις της αύξησης της κοινωνικής έντασης και του κλίματος αβεβαιότητας: το ολοένα αυξανόμενο κόστος των υπηρεσιών ασφαλείας «τρώει» τους πόρους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για καλύτερους οικονομικούς σκοπούς.

Για να συνοψίσουμε λοιπόν: δεν αληθεύει αυτό που τόσοι πολλοί από εμάς πιστεύουν και αυτό που μας έχουν πιέσει ή ωθήσει να πιστέψουμε, ενώ πολύ συχνά μπαίνουμε στον πειρασμό ή τείνουμε να πιστέψουμε; Αληθεύει ότι «ο πλούτος των πολλών μας ωφελεί όλους»; Για την ακρίβεια, δεν αληθεύει ότι όλη αυτή η παραποίηση της φυσικής ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων είναι βλαβερή για την υγεία και το σθένος, καθώς και για τις δημιουργικές και παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας, την οποία κάθε ανθρώπινο μέλος έχει επενδύσει το ενδιαφέρον του για να μεγαλώσει και να διατηρήσει στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο. Και δεν αληθεύει ότι η διαφοροποίηση των κοινωνικών θέσεων, ικανοτήτων, δικαιωμάτων και αμοιβών αντανakλά τις διαφορές στα φυσικά ταλέντα και στη συνεισφορά του κάθε μέλους της κοινωνίας στην ευημερία της. Το ψέμα είναι ο πιο πιστός σύμμαχος (ή μήπως το θεμέλιο;) της κοινωνικής ανισότητας.

[i] The World Distribution of Household Wealth. James B. Davies, Susanna Sandstrom, Anthony Shorrocks, and Edward N. Wolff. 5 December 2006.

[ii] <http://blogs.telegraph.co.uk/finance/jeremywarner/100010097/scourge-of-inequality-is-getting-worse-and-worse/>

[iii] Stewart Lansey, The Cost of Inequality, Gibson Square 2012, p.7.

[iv] See above, p.16.

[v] See J.B. Davies et al., “The World Distribution of Household Wealth”, United Nations University 2008.

[vi] See www.atimes.com/atimes/Global_Economy/NI26Dj01.html.

[vii] See Glen Firebough, The New Geography of Global Income inequality, Harvard University Press 2003.

[viii] See François Bourguignon, La mondialisation de l'inégalité, Seuil 2012.

[ix] See Humain: Une enquête philosophique sur ces révolutions qui changent nos vies, Flammarion 2012, p.384.